

Εἰσήγησις στὴν Ἐκδήλωσι-Διάλεξι
τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως μας
Πολιτιστικὸ Ἔργαστήρι «Ἡ Πανύμνητος», Φυλὴ Ἀττικῆς
† Κυριακὴ Ἀγιορειτῶν Πατέρων
21.6/4.7.2021

Ἡ Συμβολὴ τῆς Ἐκκλησίας στὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821

† Ἐπισκόπου Γαρδικίου Κλήμεντος

Σεβασμιώτατε, ἀγαπητοὶ Πατέρες καὶ Ἀδελφοί·

Ἡ μεγάλη καὶ σημαντικὴ Ἐπέτειος τῶν 200 ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἀποτελεῖ εὐκαιρία ἀναβαπτισμοῦ μας στὸ «πνεῦμα» τῆς καὶ στὸν δυναμισμό τῆς. **Τὰ** ἀποτελέσματά τῆς ἦταν καὶ εἶναι ἐκπληκτικά, τὰ δὲ μηνύματά τῆς τόσο πολλὰ καὶ κεφαλαιώδη, ὥστε νὰ καθίσταται ἀδύνατον νὰ καλυφθοῦν καὶ νὰ ἀναλυθοῦν σὲ μία σύντομη Εἰσήγησις. **Εἶναι** ἀνάγκη ὁμως, μὲ τὴ θεία βοήθεια καὶ τὶς εὐχές, ὅπως καὶ τὴν προσοχὴ σας, νὰ προσπαθήσουμε νὰ εἰσδύσουμε λίγο στὰ ἄδυτα τῆς ἱερότητός τῆς, γιὰ νὰ ἐνδυναμωθοῦμε δεόντως. **Χρειαζόμαστε** τὴν ὀρθὴ ὑπενθύμιση πραγμάτων οὐσιωδῶν γιὰ τὸ εἶναι καὶ τὴν ὑπαρξὴ μας, γιὰ τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον μας.

Νὰ τονίσουμε ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ἡ Ἐπανάστασι τοῦ 1821 συνδέεται στενὰ μὲ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἡ ὁποία, ὅπως ἐγράφη ὀρθῶς, ὄχι μόνον πρωτοστάτησε, ἀλλὰ οὐσιαστικὰ τὴν προκάλεσε καὶ καθοδήγησε τιθέμενη ἐπικεφαλῆς τῆς. **Ἡ** σύντομη περιδιάβασις μας σὲ ὅσα περιλαμβάνει αὐτὴ ἡ ταπεινὴ εἰσήγησίς μας, νομίζουμε ὅτι αὐτὸ ἀποδεικνύει.

A. Ἡ ἀνασυγκρότηση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ θέση τοῦ ὑποδούλου Ποιμνίου του

Ἡ θλιβερή πτώση τῆς Βασιλευούσης τῶν Πόλεων, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, στοὺς Ὀθωμανοὺς τὸ 1453, ἡ ὁποία σήμανε τὴν κατάλυση τοῦ Ἀνατολικῆς Χριστιανικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἄλλαξε τὸν πολιτικὸ καὶ θρησκευτικὸ χάρτη τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔφερε μεγάλες πολιτικές, κοινωνικές, θρησκευτικές καὶ πολιτιστικές ἀλλαγές στὸν χῶρο αὐτό. **Ἐ**χει ὅμως μεγάλη σημασία τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Χριστιανικὸς καὶ Ἑλληνικὸς κόσμος τῶν περιοχῶν αὐτῶν στηρίχθηκε οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ τοὺς ταγούς της καὶ ἔτσι διατήρησε τὴν ὑπόστασή του. **Κ**αὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ βρῆκε τὴν ἀπαντοχὴ καὶ δύναμη γιὰ διεκδίκηση καὶ ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας του μετὰ πάροδον ἑκατονταετιῶν.

Λίγο μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς Πόλεως, ὁ Μωάμεθ Β΄ ὁ Πορθητὴς προέβη στὴν ἀνασυγκρότηση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, γιὰ λόγους περισσότερο πολιτικῆς σκοπιμότητος, παρέχοντας κάποια προνόμια ἀλλ' ὄχι δικαιώματα.

Μάλιστα, ἔθεσε τὸν Πατριάρχη ἐπικεφαλῆς (millet basi) ὄλου τοῦ Ὀρθοδόξου Χριστιανικοῦ Γένους. **Αὐ**τὸ σήμαινε, ὅτι στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία παρὰ τὸ ὅτι ὑφίστατο ὄξυς διαχωρισμὸς μεταξὺ Μωαμεθανῶν καὶ μὴ Μωαμεθανῶν, ἐν τούτοις ἐπικρατοῦσε κάποια μορφή ἀνοχῆς, θεωρητικὰ τουλάχιστον, ἡ ὁποία ἐπέτρεπε τὴ συμβίωση τῶν λαῶν τῶν ποικίλων ἐθνικῶν καὶ πολιτιστικῶν καταβολῶν τῆς Αὐτοκρατορίας. **Τ**ὰ μέλη κάθε Θρησκείας θεωροῦνταν ὅτι ἀνήκουν σὲ ἓνα Γένος ἢ ἓνα Ἔθνος (millet) καὶ ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς της ἦταν ὑπεύθυνος ἐναντι τοῦ Μωαμεθανικοῦ κράτους γιὰ τὴν ὑπακοή καὶ συμμόρφωση τῶν μελῶν τῆς Θρησκευτικῆς του Κοινότητος ἐναντι τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας.

Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος Β΄.

Πρῶτος Πατριάρχης μετὰ τὴν Ἄλωση ἐκλέχθηκε κατὰ τὴν προτίμηση τοῦ Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ ὁ Γεννάδιος Σχολάριος, Ἡγέτης κατὰ τὴ στιγμή ἐκείνη τῆς λεγομένης Ἀθηνωτικῆς μερίδος τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν. **Ἦ**ταν προφανῶς προτιμητέος ἓνας ἀντι-δυτικὸς Πατριάρχης, ὁ ὁποῖος ἐκ πεποιθήσεως ἀντιτασσόταν σὲ κάθε μορφή συνδι-

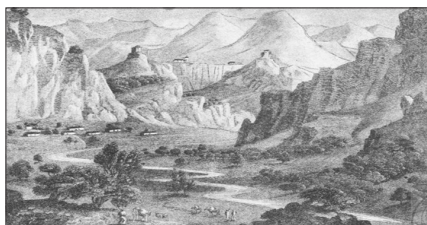
αλλαγής με τούς Παπικούς, οί όποίοι εἶχαν ἀποδείξει πολὺ πρόσφατα τότε ὅτι ἡ ἔνωση γι' αὐτοὺς σήμαινε τὴν πνευματικὴ ὑποδούλωση τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν. Ἄρα, οί Τοῦρκοι θὰ μπορούσαν νὰ αἰσθάνονται πιὸ ἀσφαλεῖς ὅτι ὑποτιθέμενη βοήθεια ἀπὸ τὴ Δύση ἐναντίον τους δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἔλθει. Ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία πράγματι τῶν ὑποδούλων πλέον Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν δὲν ἤθελε οὔτε κἂν νὰ ἀκούσει γιὰ ὅ,τιδήποτε Δυτικὸ/Παπικὸ. Καὶ τοῦτο, διότι μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορία καὶ τὶς ἀπερίγραπτες καταστροφές πὸ ἐπέφερε στὴν Ἀνατολή (θυμίζουμε τὴν πρώτη Ἄλωση τῆς Πόλεως τὸ 1204), ἀποτελοῦσε κοινὴ συνείδηση ὅτι ἡ ἀγριότητα τῶν Δυτικῶν δῆθεν Χριστιανῶν ὑπερέβαινε αὐτὴ τῶν Σαρακηνῶν, οί ὁποίοι σὲ σύγκριση με τούς Σταυροφόρους θεωροῦνταν προτιμητέοι! Δὲν ἦταν χωρὶς σημασία ἡ γνωστὴ ἔκφραση τοῦ Λουκᾶ Νοταῤ, τελευταίου Δούκα τοῦ Βυζαντίου, ὅτι εἶναι καλύτερα νὰ βασιλεύσει στὴν Πόλη τὸ τούρκικο φακιόλιο, παρὰ ἡ λατινικὴ καλύπτρα. Ἡ δήλωση αὐτὴ δὲν ἦταν καθόλου φιλοτουρκικὴ· ἀπλῶς, καταδεικνυε τὴν πικρὴ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων.

Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἀμέσως μετὰ τὴν Ἄλωση, χωρὶς νὰ χάσει στιγμή, ἔκανε ὅ,τι ἦταν δυνατὸν γιὰ τὴ στήριξη τοῦ ὑποδούλου Ποιμνίου του, προκειμένου νὰ κρατήσῃ ἄσβεστη τὴ φλόγα πρωτίστως τῆς Πίστεως, πὸν τρεμόσβηνε ἀπὸ φοβεροὺς ἀνέμους καὶ θύελλες, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Γιὰ νὰ ἐγγίσει ἡ εὐλογημένη ἡμέρα καὶ ὥρα τῆς Ἐλευθερίας, θὰ ἔπρεπε πρῶτα νὰ διατηρηθεῖ με κάθε θυσία ἡ *Ψυχὴ* τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν, ὁ Χριστὸς νὰ κυριαρχεῖ καὶ νὰ φωτίζει ἐντὸς αὐτῆς, ὥστε νὰ ὀδηγεῖ εἰς ὁδὸν τοῦ θεοῦ Θελήματος. Ἐπρεπε νὰ διέλθουμε διὰ «πυρὸς καὶ ὕδατος», ὥστε νὰ ἐξαχθοῦμε εἰς ἀναψυχὴν.

* * *

Οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ ζοῦσαν βίο φρικτὸ καὶ φοβερὸ ὑπὸ τὸν ζυγὸ τοῦ κατακτητοῦ. Οἱ καταστροφές καὶ λεηλασίες πόλεων καὶ χωριῶν, ἡ κάμψη τῆς οικονομικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς, ἡ ἀνελευθερία, ἡ φτώχεια, ἡ ἀπαιδευσία, ἡ βαναυσότητα, οἱ ἐξανδραποδισμοὶ καὶ οἱ συνεχεῖς ἀθαιρεσίες ἀπὸ μέρους τῶν κρατούντων, ὅπως καὶ ἡ βαριὰ φορολογία, ἦταν πράγματα ἀφόρητα καὶ ἀβάστακτα. Θεωροῦνταν οὐσιαστικὰ δουλοπάροικοι, καὶ ἐνῶ οἱ «ἀλλόθρησκοι» γιὰ τούς Μωαμεθανοὺς θεωροῦνταν «προστατευόμενοι» τοῦ ἰσλαμικοῦ νόμου, δὲν ἦταν ὅμως ὑπήκοοι ἰσότιμοι με αὐτοῦς. Γιὰ τὴν

Ἡ κοιλάς καὶ τὰ ὄρη τοῦ Σουλίου.
(Εἰκὼν τοῦ 1812).

«προστασία» τῆς ζωῆς, τῆς ὅποιας ἰδιοκτησίας καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας τους, ἔπρεπε νὰ πληρῶνουν ὑποχρεωτικὰ τὸν λεγόμενο «κεφαλικὸ φόρο» (χαράτσι), διότι διαφορετικὰ τὸ κεφάλι τους δὲν θὰ μποροῦσε νὰ στηρίζεται στὸ σῶμα τους ἀλλὰ θὰ κοβόταν...

Οἱ ὑπόδουλοι Χριστιανοί, ζῶντας κατὰ προτίμησιν σὲ ἀπομακρυσμένες περιοχές, διατήρησαν τὰ ἥθη καὶ ἔθιμά τους, τοὺς θρησκευτικοὺς λειτουργοὺς καὶ τὴν λατρεία τους, καταβάλλοντες βεβαίως σχετικὸ φόρο, ὅπως καὶ τοὺς κοινοτικοὺς ἄρχοντές τους, ὅμως οἱ ἀφαιμάξεις ἦταν συνεχεῖς ἀπὸ τοὺς βαρβάρους κατακτητές. **Γ**νωρίζουμε τὶς προσπάθειες ἐξισλαμισμοῦ ὀλοκλήρων πληθυσμῶν μεγάλων γεωγραφικῶν περιοχῶν, μὲ χρῆση δελεασμῶν, ἐκφοβισμῶν καὶ βίας. **Ἀ**πὸ ὅλα αὐτὰ προέκυψε καὶ ἡ τάξη τῶν λεγομένων «κρυπτοχριστιανῶν», αὐτῶν ποὺ ἐξωτερικὰ φάνηκε ὅτι γίνονται Μωαμεθανοί, ἀλλὰ κρυφὰ παρέμεναν Χριστιανοί, συνιστῶντας τὸ φαινόμενο τῆς λεγόμενης «λαθρόβιας ὀρθοδοξίας». **Π**ρόκειται γιὰ ἰδιαίτερα πονεμένη ἱστορία, ἡ ὁποία κατὰ καιροὺς ἀντιμετωπίσθηκε μὲν μὲ κάποια συγκατάβαση ἀπὸ μέρους Ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας, συναντοῦσε ὅμως τὸν ἀποτροπιασμὸ καὶ τὴν ἀποστροφή τοῦ Πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν «ὑποκρισία» καὶ «διπλοπροσωπία» ποὺ ἐνεῖχε. **Κ**ρυπτοχριστιανοί ὑπῆρχαν σὲ ἀρκετὲς περιοχές, καὶ ὅπως εἶναι γνωστὸν πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ σήμερα ἰδίως στὴν Τουρκία.

Τὸ λεγόμενο ἐπίσης παιδομάζωμα ἦταν μία γνωστὴ καὶ κοινὴ πρακτικὴ τῶν κατακτητῶν, γιὰ νὰ συστήνουν τὰ φοβερὰ τάγματα τῶν Γενιτσάρων. **Οἱ** καταπιέσεις καὶ οἱ παραβιάσεις ἦταν πολὺ συχνές καὶ ὀδυνηρές. **Τ**ὸ 1540 σουλτανικὸ διάταγμα ἀπαγόρευε τὴν ἀνέγερση νέων Ναῶν καὶ τὴν ἐπισκευὴ τῶν παλαιῶν. **Ἀ**κόμη καὶ οἱ κωδωνοκρουσίες ἀπαγορεύονταν. **Οἱ** ἀρπαγὲς Ναῶν καὶ ἡ μετατροπὴ τους σὲ τζαμιά, ὅπως καὶ περιουσιῶν, ἦταν σύνηθες φαινόμενο. **Κ**αὶ αὐτὸς ὁ Πατριαρχικὸς Ναὸς καὶ ἡ ἔδρα τοῦ Πατριαρχείου χρειάσθηκε νὰ ἀλλάξει πολλὰς φορὲς τόπο, μέχρις ὅτου καταλήξει στὸν Ἅγιο Γεώργιο στὸ Φανάρι.

Οἱ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοί μὲ κάθε θυσία προσπάθησαν νὰ κρατήσουν τὴν Πίστη τους, τὴ γλῶσσα τους καὶ τὴν ὅποια αὐτοδιοίκηση

τους, για διατήρηση τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Ἐθνικῆς ταυτότητός τους. Πρώτη καταφυγή καὶ παρηγορία τους ἦταν ὁ ἀληθινὸς Τριαδικὸς Θεός, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, οἱ Πνευματικοὶ πατέρες καὶ ποιμένες, καὶ μάλιστα τὰ Μοναστήρια· σὲ αὐτὰ μπορούσαν νὰ ξαποστάσουν ψυχικὰ καὶ νὰ ἀναπνεύσουν ὀρθόδοξα καὶ ἑλληνικά, λαμβάνοντας θεία δύναμη γιὰ τὴ βασανισμένη ζωὴ τους· ἀλλὰ καὶ ἐλπίδες θείας παρεμβάσεως γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Γένους ἀπὸ τὴ φρικτὴ σκλαβιά. Ὁ πόθος γιὰ τὴν ἐλευθερία πάντοτε σιγοέβραζε μέσα τους, καὶ διατηροῦνταν ἀπὸ ὑψηλὰ ἱσταμένους Ἱεράρχες, ὅπως καὶ Κληρικούς, ἐπιφανεῖς καὶ ἀπλούς, ἀλλὰ καὶ ταπεινοὺς Καλόγερους.

Β. Ἐκκλησιαστικὴ φροντίδα καὶ διακονία **Ἡ ἔμφαση στὴν Παιδεία**

Κατὰ τὴν Τουρκοκρατία, ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία διὰ τῶν Ποιμένων καὶ διδασκάλων τῆς ἔδινε ἔμφαση, σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχές τῆς Χριστιανικῆς Ἀγάπης, στὴν ἀγαθοεργία, τὴ φιλανθρωπία καὶ τὴν ἐλεημοσύνη, ἔναντι τῶν δεινῶς πασχόντων ὑποδούλων. Μεγάλη ἔμφασις ἐδίδετο ἐπίσης στὸ πνεῦμα τοῦ δικαίου καὶ τῆς δικαιοσύνης, καθὼς καὶ τῆς ὑπομονῆς, μὲ ὑποσχόμενες τὶς ἀμοιβές στὴ μέλλουσα ζωὴ γιὰ τὶς κακοπάθειες τῆς παρουσίας.

Σὲ ἐνοριακὸ ἐπίπεδο ὑπῆρχαν τὰ λεγόμενα «κυτία τοῦ ἐλέους», γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν πτωχῶν. Ἐπίσης, δημιουργοῦντο Ἀδελφότητες λαϊκῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, μὲ σκοπὸ τὴ φροντίδα γιὰ ἐνίσχυση κοινωφελῶν ἰδρυμάτων, ἔκδοση «χαρτιῶν ἀπορίας» σὲ Ρωμιοὺς χωρὶς πόρους ζωῆς, ἀποφυλάκιση κρατουμένων, οἱ ὅποιοι δὲν μπορούσαν νὰ ἐξοφλήσουν χρεῖ, φόρους κ.λπ., ἀλλὰ καὶ ἐξαγορὰ αἰχμαλώτων πολέμου.

Ἡ Ἐκκλησία πρωτοστατοῦσε στὴν ἴδρυση καὶ καλὴ διατήρηση φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων, Ὀρφανοτροφείων, Πτωχοκομείων, ὅπως καὶ Νοσοκομείων.

Τὸ παράδειγμα τῆς Ἁγίας Ὁσιομάρτυρος Φιλοθέης Μπενιζέλου τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἰδιαίτερα χαρακτηριστικό. Γόνος πλούσιας οἰκογένειας, μετὰ τὸν ἀνεπιτυχεῖ ἐπιβληθέντα γάμο της, ἀφιερώθηκε πλήρως στὸν Θεὸ καὶ στὴν ὑπηρεσία τοῦ πλησίον στὰ μέσα τοῦ 15Τ' αἰῶνος. Τὰ Μοναστήρια καὶ Ἰδρύματα ποὺ ἀνήγειρε, ἀποτελοῦσαν Πνευματικὰ Καταφύγια γιὰ τὴν ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ τροφοδοσία καὶ προστασία ἰδίως νέων γυναικῶν ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς δουλείας,

ὅπως καὶ ἀπροστάτευτων καὶ ἡλικιωμένων προσώπων. Ἡ ἐκπληκτικὴ δρᾶση τῆς προκάλεσε τὴν ἀντίδραση τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, πρᾶγμα ποῦ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐνδοξη καὶ ὀδυνηρὴ μαρτυρικὴ τελείωσὴ τῆς στίς 19 Φεβρουαρίου τοῦ 1589.

* * *

Ἐκεῖ ὅμως ποῦ ἡ Ἐκκλησία διέπρεψε, ἦταν ὁ χῶρος τῆς Παιδείας. **Τὸ** Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἀμέσως μετὰ τὴν Ἄλωση ἔσπευσε νὰ φροντίσει γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς παιδείας τοῦ ὑποδούλου Γένους, πρὸς διασφάλισιν θρησκευτικῆς καὶ ἐθνικῆς συνέχειας, μετὰ τὴν κρυφὴ ἐλπίδα διεκδικήσεως κάποτε τῆς χαμένης ἐλευθερίας. **Γιὰ** τὴν ἐπίτευξη τούτου δόθηκε ἔμφαση τόσο στὴν ἴδρυση Σχολῶν, ὅπου αὐτὸ ἦταν δυνατόν, ὅσο καὶ νέων Ἱερῶν Μονῶν, οἱ ὁποῖες θὰ λειτουργοῦσαν ὡς πνευματικοὶ φάροι ὄχι μόνον ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ παιδείας καὶ πολιτισμοῦ.

Ἡ λεγόμενη Πατριαρχικὴ Σχολή, γιὰ τὴν ὁποία φρόντισαν οἱ πρῶτοι μετὰ τὴν Ἄλωση Πατριάρχες, ἔλαβε σημαντικὴ ἀναμόρφωση ἐν εἴδει ἐπανιδρύσεως ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἰωᾶσαφ τὸν ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως τὸ 1556, μετὰ οἰκονομικὴ συνδρομὴ τῆς Ρωσίας καὶ κύριο διδάσκαλο τὸν Ἰωάννη Ζυγομαλᾶ ἐκ Ναυπλίου.

Σημαντικὴ ἀνάπτυξη καὶ ὠθηση στὴν Παιδεία ἔδωσε ὁ γνωστὸς ἐπιφανὴς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας Β΄ ὁ Τρανός, ὁ ὁποῖος ἀνασυγκρότησε τὴν Πατριαρχικὴ Σχολή. **Μά**λιστα, στὴν Μεγάλῃ Σύνοδο τοῦ 1593, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπαναλαμβανόμενη ἀπόρριψη τῆς Παπικῆς Γρηγοριανῆς Ἡμερολογιακῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ τὴν καταδίκη τῆς, ἐκδόθηκε ἀπόφαση ποῦ προέβλεπε ὅτι κάθε Ἐπίσκοπος στὴν περιφέρεια τῆς πνευματικῆς δικαιοδοσίας του ὀφείλει νὰ μεριμνήσει γιὰ τὴν προώθηση καὶ ἐνίσχυση τῆς παιδείας μετὰ κάθε δυνατόν τρόπο. **Ἐ**πρόκειτο γιὰ ἀπόφαση σταθμὸ ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Παιδεία, καθ' ὅτι ἀποδείκνυε πασιφανῶς ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἡ μόνη ἀναγνωρισμένη πνευματικὴ δύναμη, ἀναλάμβανε ἐπίσημα τὴν ἐποπτεία καὶ τὴν προώθηση τῆς παιδείας στὸν ὑπόδουλο Ἑλληνισμό.

Νέα ἀναδιοργάνωση τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς συνέβη τὸ ἔτος 1759 ἐπὶ Πατριάρχου Σεραφεῖμ τοῦ Β΄, μετὰ ἀνάθεση τῆς διευθύνσεώς της στὸν ἐπιφανῆ Κληρικὸ Εὐγένιο Βούλγαρη, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἀναφερθοῦμε παρακατιόντες.

Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ ἑλληνοῦ γερμανοῦ καθηγητοῦ Μαρτίνου Κρούσιου (ΙΣΤ΄ αἰ.), σὲ ἀρκετὰ κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ λειτουργοῦσε «Κοινὸ Σχολεῖο» ἀρρένων σὲ χώρους Ναῶν ἢ Μονῶν, μετὰ διδάσκαλο συνήθως κάποιον Κληρικὸ ἢ Μοναχό. **Σ**ὲ αὐτὰ τὰ

υποτυπώδη μονοτάξια Σχολεία οί μαθητές διδάσκονταν γραφή και ανάγνωση από τὰ διαθέσιμα ἐκκλησιαστικά βιβλία τῆς θείας Λατρείας: τὴν Ὀκτώηχο καὶ τὸ Ψαλτήριο. **Οὐσιαστικά**, αὐτὰ ἦταν κατὰ βάσιν τὰ λεγόμενα «Κρυφὰ Σχολεία», τὰ ὁποῖα στὶς δύσκολες ἐκεῖνες περιόδους λειτουργοῦσαν συνήθως μὲ προφυλάξεις, κάτω ἀπὸ δυσχερεῖς συνθήκες. **Αὐτὰ** διέσωζαν τὴν φλόγα τῆς Πίστεως, τῆς γλώσσας, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐθνικότητας, τὴν θρησκευτικὴ καὶ πατριωτικὴ ψυχὴ καὶ ἰδέα.

Οἱ Μονές μάλιστα ποὺ ἰδρύθηκαν στὰ χρόνια ἐκεῖνα, ἀποτελοῦσαν ἀκριβῶς κέντρα παιδείας καὶ πολιτισμοῦ, διατηρῶντας συνήθως μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο «Κρυφὰ Σχολεία» ἐντὸς αὐτῶν. **Μοναστήρια** ποὺ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν Ἄλωση ἦταν γνωστὰ καὶ ἀποτελοῦσαν πνευματικὰ κέντρα τοῦ Μακεδονικοῦ μάλιστα Ἑλληνισμοῦ, ἦταν αὐτὰ τῆς Παναγίας Εἰκοσιφοινίσσης τοῦ Παγγαίου καὶ τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σερρών. **Ἱστορικὰ Μοναστήρια** στὸν λοιπὸ Ἑλληνικὸ χῶρο ἐπιτελοῦσαν τὴν αὐτὴ ἀποστολή, ὅπως τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ Βοιωτίας, Μεγάλου Σπηλαίου καὶ Ἀγίας Λαύρας Καλαβρύτων, Φιλοσόφου Δημητσάνης, Βλατάδων καὶ Ἀγίας Θεοδώρας Θεσσαλονίκης, Θεολόγου στὴν Πάτμο, Νέας Μονῆς στὴ Χίο, Λειμῶνος Λέσβου, Ὁμαλῶν Κεφαλληνίας, Ἀγίου Γεωργίου Κρημνῶν καὶ Ἀναφωνητρίας Ζακύνθου κ.λπ.

Τὸν 15Τ' αἰῶνα εἶχαμε τὴν ἴδρυση τῆς Μονῆς Βαρλαάμ Μετεώρων, Σταυρονικήτα Ἀγίου Ὁρους, Φλαμουρίου Πηλίου, Ἀγίων Ἀναργύρων Καστοριάς, Ὁσίου Δαυτῆ Εὐβοίας, Ὁσίου Διονυσίου Ὀλύμπου, Ἀγίας Ἀναστασίας Βασιλικῶν, Ἀγίου Βησσαρίωνος Δουσίκου Τρικάλων, Ἀγίου Σεραφεῖμ Νεοχωρίου Κορώνης κ.λπ.

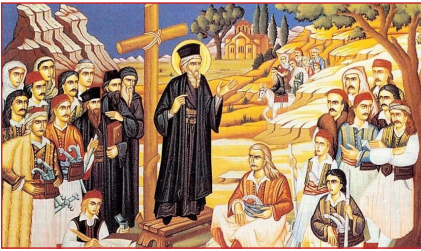
Σημαντικὴ συμβολὴ στὴν ἀνάκαμψη τῆς παιδείας κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 15' αἰῶνος εἶχε ὁ λόγιος Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις ἐκ Κρήτης. **Τὸ 1602** ἐκλέχθηκε Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ ἀργότερα ἀνῆλθε κατὰ χρονικὰ διαστήματα ἑξὶ φορὲς στὸν Πατριαρχικὸ Θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἴδρυσε τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ Τυπογραφεῖο· ὑπέστη ἀπηνεῖς διώξεις ἀπὸ τοὺς Παπικοὺς Ἰησουῖτες καὶ τελικὰ συκοφαντούμενος ὑπέστη μαρτυρικὸ θάνατο ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς τὸ 1638.

Ὁ Ὁσῖος Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλός († 1682), φωτισμένος λόγιος καὶ διδάσκαλος, παρέμεινε στὰ Ἄγραφα καὶ ἴδρυσε Σχολὲς στὸ Καρπενῆσι (1645) καὶ στὴν Μονὴ Ἀγίας Παρασκευῆς στὰ Βραγγιανὰ (1661). **Τὸ ἔργο** του συνέχισε ὁ περίφημος διδάσκαλος καὶ

ιερωμένος Ἀναστάσιος Γόρδιος († 1729) καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ μαθητὴς του Θεοφάνης.

Σχολῆς ἀκουστὲς ὑφίσταντο στὴν Ἀθήνα, τὴ Θεσσαλονίκη, τὰ Ἰωάννινα, τὴ Σμύρνη, τὴν Καστοριά, τὴν Κοζάνη, τὴ Σιάτιστα, τὴ Μοσχόπολη Β. Ἠπείρου, τὴ Χίο, τὴν Πάτμο, τὸ Πήλιο, τὴ Δημητσάνα, τὶς Σέρρες, τὰ Τρίκαλα, τὴ Ραψάνη, τὸ Τύρνοβο, τὸ Μέτσοβο κ.λπ.

Τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἰδρύεται στὸ Ἅγιον Ὅρος ἡ περίφημη Ἀθωνιάδα Ἀκαδημία (1748-1804) καὶ ἡ διεύθυνσή της ἀνατίθεται ἀρχικὰ στὸν Εὐγένιο Βούλγαρη. **Αὐτὸς** ἦταν Κληρικὸς πιστὸς στὴν Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ εὐσέβεια καὶ ἀνῆλθε ἀργότερα στὴν Ἀρχιερωσύνη στὴ Ρωσία. **Παράλληλα** ἀσχολήθηκε μὲ τὰ νέα δεδομένα τῶν ἐπιστημῶν καὶ πέτυχε τὴ σύζευξη τῶν παραδοσιακῶν ἰδεῶν τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὰ φιλοσοφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ρεύματα τῆς Δύσεως. **Γ**λωσσομαθῆς καὶ μὲ εὐρύτητα γνώσεων στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες, τὴ φιλοσοφία καὶ τὴ θεολογία, ἀπέκτησε πλήθη μαθητῶν στὰ Ἰωάννινα, τὴν Κοζάνη, τὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ τὴν Κωνσταντινούπολη. **Δέχθηκε** κριτικὰ τὸν λεγόμενον εὐρωπαϊκὸ διαφωτισμὸ ἀπορρίπτοντας τὶς ἀθεϊστικὲς του ἰδέες. **Πρὸς** τὴν κατεύθυνση αὐτὴ ἐργάσθηκαν καὶ ἄλλοι λόγιοι, κυρίως Κληρικοί, ὅπως ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Βενιαμὶν Λέσβιος, ὁ Βικέντιος Δαμοδὸς κ.λπ.

Ἐντελῶς ξεχωριστὴ εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Ἁγίου νέου Ἱερομάρτυρος καὶ Ἐθνο-ιεραποστόλου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ († 1779), τοῦ ἀκούραστου Διδάχου τῶν αἰχμαλώτων Ἑλλήνων, τοῦ Φωτιστοῦ τοῦ Γένους μας, Καυχήματος καὶ Σεμνώματος τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος μας. **Ἡ** δίψα του γιὰ μάθηση τὸν ὀδήγησε στὴν τότε ὑφισταμένη Ἀθωνιάδα Σχολή, ὅπου ἔλαβε σημαντικὲς γνώσεις. **Ἡ** ἔφεσή του στὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴ τὸν ὀδήγησε ἐν συνεχείᾳ στὴν Μονὴ Φιλοθέου στὸ Ἅγιον Ὅρος. **Ἡ** δὲ Ἱεραποστολικὴ καὶ Ἐθνικὴ δράση του τὸν ὥθησε κατόπιν Πατριαρχικῆς ἀδείας καὶ εὐλογίας νὰ διατρέξει ἐπὶ δύο δεκαετίες ὅλους τοὺς τόπους τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ· μετέδιδε παντοῦ τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, τὴν εἰρηνικὴ ἀλλὰ σταθερὴ ἀντίσταση στοὺς ἐξισλαμισμούς, τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ὅπως καὶ τὴν ἀληθινὴ παιδεία καὶ τὰ γράμματα. **Μ**ὲ τὴν ἄοκνη ἐπιμονὴ καὶ σπουδὴ του ἱδρυσε 200 περίπου «Κοινὰ Σχολεῖα» καὶ δέκα τουλάχιστον Ἑλληνικὲς Σχολές. **Ο** φωτισμένος λόγος του, τὸ ἄσπογο παράδειγμά του, ὁ μαρτυρικὸς θάνατός του, ἀλλὰ καὶ τὰ θαύματα καὶ οἱ προφητείες

του, συνέβαλαν δραστικά στην ενίσχυση τοῦ κλονισμένου φρονήματος τῶν ὑποδούλων. **Ἡ** σπορά του καὶ ἡ συνεισφορά του εἶναι τόσο μεγάλης καὶ καθοριστικῆς σημασίας ὡς πρὸς τὴν συνέχεια τοῦ Γένους, στὸν ἀγῶνα του γιὰ τὴν Ἐλευθερία, ὥστε χωρὶς Ἅγιο Κοσμᾶ Αἰτωλὸ πιστεύουμε ὅτι «ποθούμενο», δηλαδὴ ἀπελευθέρωση, δὲν θὰ εἴχαμε...

Λόγιοι καὶ Ὅσιοι Θεολόγοι καὶ Συγγραφεῖς τῆς περιόδου, ὅπως ὁ Ἐπίσκοπος Κορίνθου Μακάριος Νοταρᾶς, ὁ Ἱερομόναχος Ἀθανάσιος Πάριος, ὁ Μοναχὸς Νικόδημος Ἁγιορείτης κ.ἄ., παραμένοντας προσηλωμένοι στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Πράξη καὶ Πατερικὴ Παράδοση, κοπίασαν ὑπερβαλλόντως μὲ τὴ διδασκαλία καὶ κυρίως μὲ τὶς μνημειώδεις συγγραφές τους, γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀφύπνιση καὶ ἀναγέννηση τῶν πιστῶν, ὥστε νὰ ὑπάρχει περαιτέρω ἐλπίδα γιὰ πολιτιστικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀγωγή, στήριξη καὶ ἀνάκαμψη. **Μὲ** τὴν λεγομένη *Φιλοκαλικὴ-Ἠσυχαστικὴ Ἀναγέννηση* ποὺ ἐπέφεραν, ἐργάσθηκαν εἰς βάθος καὶ συνεχίζουν νὰ διδάσκουν τὴν Ἐλευθερίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὴν ἐν Χριστῷ Μυστηριακὴ καὶ Εὐχαριστιακὴ ζωὴ, τὴν ζωσα ἐμπειρία τῆς Νοερᾶς Προσευχῆς, τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιᾶς ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴν ἔλευση ἐντεῦθεν τῆς ἐρχομένης Βασιλείας τῆς Χάριτος τοῦ Ἁγιοτριαδικοῦ Θεοῦ ἡμῶν. **Ἡ** προσφορά τους εἶναι ἐντελῶς ἐξέχουσα καὶ ἀνυπερβλήτη, πάντοτε ἐπίκαιρη καὶ ἀνεκτίμητη.

Γ. Ἀντίσταση στὸν κατακτητὴ: Νεομάρτυρες - Ἐνοπλα κινήματα

Σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζοφερᾶς δουλείας, ὑπῆρξαν φαινόμενα ἀντίστασης ἀπὸ μέρους τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ἦταν ἀδύνατο στὴν πλειονότητά τους νὰ δεχθοῦν τὸ τετελεσμένο ὡς γεγονὸς μόνιμο καὶ συνεχές. **Ἐ**μφορούμενοι ἀπὸ τὶς ὑγιεῖς ἀρχές τῆς ἐλευθερίας, ποὺ τοὺς χαρακτήριζαν ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἀκόμη χρόνια, ἐμψυχούμενοι ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴ πίστη καὶ ταυτότητά τους, κατέβαλλαν κάθε προσπάθεια γιὰ ἀποτίναξη τοῦ ἐπαχθοῦς ζυγοῦ τῶν βαρβάρων.

Τὸ φαινόμενο τῶν Νεομαρτύρων, ἐκείνων δηλαδὴ ποὺ προτιμοῦσαν τὸν βίαιον καὶ ἐπώδυνον θάνατον ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς ἀλλοπίστους γιὰ νὰ κερδίσουν τὴν αἰώνια ἐλευθερία, ἐνσαρκώνει μὲ τὸν πιὸ δραματικὸν τρόπο τὸ ἰδεῶδες γιὰ ἀντίσταση. **Ἡ** ἐκπληκτικῆς ἀντοχῆς καὶ παρρησίας θυσία τους ἐνώπιον τῶν τυράννων, τοὺς ὁποίους κατήσχυναν μὲ τὴν ὁμολογία καὶ μαρτυρία τους ὑπὲρ πί-

στεως καὶ πατρίδος, εἶχε θαυμαστὰ ἀποτελέσματα γιὰ τοὺς συγχρόνους τοὺς καὶ τοὺς κατοπινοὺς ὁμοπίστους. **Σ**τὸ «Νέον Μαρτυρολόγιον», τὸ Βιβλίον μὲ τοὺς ἄθλους τῶν Ἁγίων Νεομαρτύρων, ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης διασώζει τέτοιες ζωντανές καὶ ἀπαράμιλλες διηγήσεις, ὅπου διαλάμπει ἡ πίστη καὶ τὸ ἀδούλωτο φρόνημα τῶν ἐξόχων αὐτῶν Μαρτύρων τῆς Ἀληθείας. **Αὐ**τοὶ πραγματικὰ ἀπέτελεσαν τὸν ἀνακαινισμό τῆς ἀληθινῆς Πίστεώς μας, καὶ τὴ φανέρωση τοῦ διαβολικοῦ ψεύδους τοῦ Ἰσλαμισμού καὶ τῆς Ἀντιχριστοῦ ἰδεολογίας του. **Δ**ὲν ἀγωνίσθηκαν καὶ δὲν θυσιάσθηκαν μόνο γιὰ τὴν ἐπίγεια πατρίδα τους, ἀλλὰ γιὰ τὴν Οὐράνια Πόλη, προσφέροντας ζωντανὸ παράδειγμα καρτερίας καὶ αὐτοθυσίας. **Ἡ** πνευματικὴ νίκη τους διαλάμπει ἀκόμη καὶ σήμερα καὶ θὰ διαλάμπει στὸ διηνεκές.

Στοὺς Νεομάρτυρες συμπεριλαμβάνονται κάποιοι «αὐτόκλητοι», ἀλλὰ οἱ περισσότεροι εἶχαν προηγουμένως ἀρνηθεῖ τὸν Χριστὸ καὶ ἐν συνειδήσει μετανοοῦντες ἐπιζητοῦσαν νὰ ἐξαλείψουν τὴν ἄρνηση μὲ τὸ Μαρτύριο. **Ἦ**πῃρχαν ὁμως καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι κατηγορήθηκαν γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ τους δράση, ὡς δῆθεν ὑποκινητὲς ἀνταρσίας καὶ ἀπειθείας στὴν Ὀθωμανικὴ ἀρχή.

Στὶς τάξεις τους περιλαμβάνονται Πατριάρχες καὶ Ἀρχιερεῖς, Κληρικοὶ καὶ Μοναχοί, ἀλλὰ κυρίως ἀπλοὶ λαϊκοὶ καὶ καθημερινοὶ ἄνθρωποι, ποὺ ἀγκαλιάζουν ὅλο σχεδὸν τὸ φάσμα τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ ἴστού. **Ἔ**τσι ἔχουμε ἄνδρες καὶ γυναῖκες κάθε ἡλικίας, οἰκογενειάρχες, ἐμπόρους, ναυτικούς, βοσκούς, ράφτες, ζωγράφους, κτίστες, κουρεῖς, παντοπώληδες, ψαράδες, ἐργάτες, οἰκοκυρὲς καὶ νεαρὲς παρθένες. **Ὅ**λοι αὐτοὶ ἀπέδειξαν τὸν δυναμισμό τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου στὸ Ἐκκλησιαστικὸ Σῶμα, πρᾶγμα ἰδιαιτέρα παρήγορο καὶ ἐλπιδοφόρο. **Ἡ** Ἀγιότητα ἐγίνε κοινὸ κτῆμα ἀπάντων, ἀποδείχθηκε πολὺ κοντινὴ καὶ προσιτὴ σὲ ὅλους, ἀναρρίπισε τὸ ἥρωϊκὸ στοιχεῖο ποὺ πρέπει ὅλους νὰ ἐμπνέει σὲ καιροὺς μάλιστα δύσκολους ποὺ θέτουν καθοριστικὰ διλήμματα ἐπιλογῆς ζωῆς ἢ θανάτου.

Παράλληλα, ὑπῆρξαν καθ' ὅλη αὐτὴ τὴν δεινὴ περίοδο καὶ οἱ Ἐθνομάρτυρες, οἱ ὁποῖοι διεκδίκησαν δυναμικὰ τὴν ἐλευθερία τῶν ὑποδούλων, ἐπικαλούμενοι τὴν αὐτοτέλεια τῆς ἐθνικῆς τους ὑπάρξεως. **Ἄ**ν καὶ τὰ ὅρια αὐτῶν μὲ τοὺς Νεομάρτυρες εἶναι κάποτε δυσ-

διάκριτα, χρειάζεται εν τούτοις προσοχή στην διάκριση τῶν ὁρίων μεταξύ θεολογίας καὶ ἰδεολογίας, Θεοῦ καὶ ἔθνους. Οἱ Ἐθνομάρτυρες προέτασαν στὸν ἀγῶνα τους τὸ αἴτημα τῆς πολιτικῆς χειραφετήσεως καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, μὲ χρῆση βιαίων μέσων ποὺ ἀπέβλεπαν στὴν ἐξόντωση τῶν ἀντιπάλων διὰ τῆς ἐνόπλου ἀντιστάσεως.

Τέτοια ἀντιστασιακὰ κινήματα ἦταν συχνὰ ἤδη ἀμέσως μετὰ τὴν Ἄλωση, ἀριθμούμενα καθ' ὅλη τὴν Τουρκοκρατία σὲ 100 καὶ πλέον!, καὶ δὲν ἦταν λίγες οἱ φορὲς ποὺ οἱ ἐπικεφαλῆς τους ἦταν Κληρικοί. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσης καὶ Τρίκκης Διονυσίου τοῦ φιλοσόφου, ὁ ὁποῖος ὀργάνωσε ἀνεπιτυχή ξεσηκωμὸ στὴν Θεσσαλία τὸ 1600 καὶ τὰ ἀντίποινα τῶν Τούρκων ἦταν φοβερά. Ὁ Διονύσιος διασώθηκε στὴν Ἰταλία καὶ ἐπανῆλθε τὸ 1611 ὀργανώνοντας δευτέρη ἐπανάσταση στὴν Ἡπειρο, ἀποτυγχάνοντας ἐν τούτοις καὶ πάλι. Οἱ Τούρκοι ποὺ τὸν συνέλαβαν, τὸν ὑπέβαλαν σὲ φρικτὰ βασανιστήρια καὶ τὸν ἐγδαραν ζωντανό...

* * *

Φαινόμενα ἀντιστάσεως μποροῦν ἀκόμη νὰ θεωρηθοῦν τόσο οἱ Θρηνοὶ γιὰ τὴν Ἄλωση, ὅσο καὶ τὸ Δημοτικὸ Τραγούδι, ἔργο ὁμαδικῆς λαϊκῆς συνείδησης, ποὺ τραγουδοῦσε τὶς χαρὲς καὶ τὶς θλίψεις τῆς ζωῆς καὶ καλλιεργοῦσε τὴν ἐλπίδα τῆς Ἐλευθερίας, περιφρουρῶντας τὸν λαὸ ἀπὸ τοὺς κινδύνους ἀλλαξοπιστίας καὶ στηρίζοντάς τον στὴν Πίστη καὶ στὴν Παράδοσή του. Τὸ Δημοτικὸ Τραγούδι ἐξυμνοῦσε παραδείγματα ἡρωϊκῶν μορφῶν ποὺ ἀντιστάθηκαν, θυσιάσθηκαν καὶ ἀποτέλεσαν θρύλους καὶ ἰνδάλματα. Ὅπως ἐπίσης ἐξυμνοῦσε καὶ τὰ κατορθώματα τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν στὰ βουνά, ἐκείνων τῶν παλληκαριῶν ποὺ ποθῶντας τὴν ἐλευθερία ἔφευγαν σὲ τόπους τραχεῖς καὶ δύσβατους καὶ ζοῦσαν μὲ τὸ τουφέκι στὸ χέρι διεξάγοντας κλεφτοπόλεμο, μὲ τὸ διαρκὲς ὄραμα τῆς λευτεριᾶς. Μὲ τὸν καιρὸ, τὰ ἡμιαυτόνομα αὐτὰ ἔνοπλα σώματα συγκρότησαν τὸν πυρῆνα τῶν μαχητικῶν δυνάμεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποὺ ὀδήγησε στὸ ξέσπασμα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες, οἱ πολεμιστὲς ποὺ ἀπέτελεσαν σύμφωνα μὲ τὸν Στρατηγὸ Μακρυγιάννη τὴν «μαγιά τῆς λευτεριᾶς», συνέδεαν κάθε σημαντικὴ πράξη τῆς ζωῆς τους, ἀπὸ τὴ γέννηση μέχρι τὸ θάνατό τους, μὲ τὴν πίστη καὶ τὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς

Ἐκκλησίας, μετὰ τὴν ἐντονα συγκινησιακὴ φόρτησή της, καθὼς καὶ ἡ λαϊκὴ θρησκευτικότητα, διαδραμάτισαν οὐσιαστικὸ ρόλο σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς τῶν πιστῶν. **Τὰ πάντα** στοὺς Ἕλληνες, ὅπου κι ἂν βρίσκονταν, ὅ,τι καὶ ἂν ἔκαναν, ἦταν χρωματισμένα καὶ συνυφασμένα μετὰ τὸν Χριστιανικὸ χαρακτήρα καὶ τὴν Χριστιανικὴ σφραγίδα.

Οἱ ἐλπίδες τῶν ὑποδούλων ἔλαβαν ἀναπτέρωση κατὰ τὶς περιόδους τῶν Ρωσοτουρκικῶν πολέμων. **Μετὰ** τὶς συνθήκες τοῦ Κιουτσουκ-Καϊναρτζή (1774) –μετὰ ἤδη τὰ Ὀρλωφικά– καὶ τοῦ Ἰασιού (1792) ἡ Ρωσία ἐμφανίσθηκε ὡς προστάτρια δύναμις τῶν ὑποδούλων Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν καὶ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ὑποχρεώθηκε νὰ ἐγγυηθεῖ τὸν σεβασμὸ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν δικαιωμάτων τους, σὲ θεωρητικὴ βέβαια κατὰ κύριο λόγο βάση.

Πάντως, τονίζουμε ὅτι ὅλες οἱ παραπάνω διεργασίες, λογίων καὶ διδασκάλων, ὅπως καὶ κινήσεων καὶ ἐνόπλων σωματίων ποὺ προετοίμασαν τὴν Ἐπανάσταση, στηρίχθηκαν στὴν Χριστιανικὴ πίστη καὶ τὴν ἐλευθερία τῆς Πατρίδος.

Δ. Τελικὴ προετοιμασία καὶ κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821

Κατόπιν ὅλων τῶν ἀνωτέρω, τὰ πράγματα ἔδειχναν ὅτι εἰσέρχονταν σὲ τελικὴ εὐθεία γιὰ κάτι τὸ ἐκρηκτικόν. **Οἱ φόροι** ποὺ ἐπέβαλλαν οἱ βάρβαροι κρατοῦντες στοὺς ὑποδούλους ἦταν ὑπέρογκοι, οἱ πιέσεις γιὰ ἀλλαξοπιστίες κατήντησαν ἀφόρητες, τὰ δὲ δεινὰ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν παρατεταμένη δουλεία αἰῶνων εἶχαν πλέον ξεπεράσει κάθε περιγραφή καὶ ἀντοχή.

Οἱ προετοιμασίες ἄρχισαν νὰ ὀργανώνονται. **Ὁ** ρόλος τοῦ Κλήρου σὲ αὐτὲς ἦταν ιδιαίτερος. **Διότι** τὸ ἠθικὸ τῶν ἐτοιμαζομένων γιὰ ἐξέγερση βασιζόταν κυρίως στὸν ἐνθερμο θρησκευτικὸ ζήλο τους, ὅπως βεβαίως καὶ στὸν πατριωτισμὸ τους. **Καὶ** αὐτὰ τὰ ἀντλοῦσαν ἀπὸ τὸ στήριγμα καὶ τὴν καταφυγὴ τους, τὴν Ἐκκλησία καὶ τοὺς Λειτουργούς της. **Χωρὶς** αὐτὴ τὴν ἀπαραίτητη προϋπόθεση, οὔτε Ἐπανάστασις ἦταν δυνατὸν νὰ ἐκτραγεῖ, οὔτε πολὺ περισσότερο νὰ ἔχει ἐπιτυχία. **Οἱ** Ἐπίσκοποι, Ἱερεῖς καὶ Μοναχοὶ μετέδωσαν τὰ ζώπυρα τῆς γνώσεως, καὶ κυρίως τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος γιὰ τὸ δίκαιο τῆς ἐπερχόμενης ἐλευθερίας. **Καὶ** αὐτὴ θὰ ἔπρεπε νὰ κερδηθεῖ μετὰ φόρο αἵματος, μετὰ τὸν σταυρὸ καὶ τὸ σπαθί, μετὰ τὸ καριοφίλι καὶ τὸ τουφέκι.

Βέβαια, ἡ στάσις τοῦ Κλήρου σχετικὰ μετὰ τὸν ἐνοπλο ἀγῶνα γιὰ

τὴν ἐλευθερία δὲν ἦταν ὁμοιόμορφη. **Μ**έρος τῆς διοικουμένης κυρίως ἡγεσίας τῆς Ἐκκλησίας, δὲν ἦταν πρόθυμο γιὰ στήριξη ἀπελευθερωτικῶν ἐνεργειῶν ποὺ θὰ σήμαιναν σοβαρὲς διακινδυνεύσεις. **Οἱ** περισσότεροὶ βεβαίως Κληρικοὶ συντάσσονταν μὲ τὴν δυναμικὴ λύση. **Υ**πῆρχαν ἐν τούτοις καὶ Κληρικοὶ ἐπιλήσιμονες τῆς ἀποστολῆς τους, παραδομένοι σὲ πάθη, οἱ ὁποῖοι δὲν εὐνοοῦσαν καμμία γενναία προσπάθεια. **Γ**ι' αὐτὸ καὶ συγγραφές, ὅπως ἡ «Ἑλληνικὴ Νομαρχία», καταφέρονταν ἐνάντια στὴ διαφθορὰ μέρους τοῦ Κλήρου, ζητῶντας ἀπὸ αὐτοὺς νὰ ἀνυψωθοῦν στὴν πνευματικὴ περσιωπὴ τους ὡς ἀπόστολοι ἀρετῆς καὶ ἐλευθερίας.

Στὴν προπαρασκευὴ τῆς Ἐπαναστάσεως ἔλαβαν μέρος σημαντικὰ στελέχη τοῦ Κλήρου, καὶ τὸ παράδειγμα καὶ ἡ σπορά τους βρῆκαν ἀπήχηση στὸν θρησκευόμενον λαό, ὁ ὁποῖος μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ συνδεόταν ἄμεσα μὲ τὴ βάση τοῦ ἱστορικοῦ του παρελθόντος καὶ ἀντλοῦσε τὶς ἀπαραίτητες δυνάμεις γιὰ διεξαγωγὴ ἀγῶνων καὶ θυσιῶν. **Ὅ**πως τόνιζε ὁ Κολοκοτρώνης: «**Π**λησίον εἰς τὸν Ἱερέα ἦταν ὁ λαϊκός, καθήμενοι εἰς ἓνα σκαμνίον, δεσπότης καὶ τζοπάνης, ναύτης καὶ γραμματισμένος, ἰατροί, κλεφτοκαπεταναῖοι, προεστοὶ καὶ ἔμποροι». **Ὅ**λοι εἶχαν εὐλάβεια καὶ ἐνιωθὰν ἀδελφωμένοι, ἀντλῶντας πίστη καὶ δύναμη γιὰ τὸν ἄνισο, ἀλλὰ εὐλογημένο Ἀγῶνα τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας.

Ἦδη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος εἶχε παρατηρηθεῖ ἰδιαίτερη κινήσιμος. **Γ**ιὰ παράδειγμα, ὁ ὀνομαστὸς Ἰγνάτιος, ὁ ὁποῖος ἤδη ἀπὸ τὸ 1810 ὀρίσθηκε ὡς Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, ἀπὸ τὰ Χρῦσαφα τῆς Λακωνίας καταγόμενος, εἶχε βρεθεῖ στὴν Βιέννη γιὰ συνεργασία μὲ τὸν ἐπίσης φωτισμένο καὶ δραστήριο Κληρικὸ Ἀνθιμο Γαζῆ καὶ τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια, ὑψηλὸ διπλωματικὸ στέλεχος τότε τῆς Ρωσίας, πρὸς εὐόδωσιν τοῦ κοινοῦ σκοποῦ καὶ ὀργάνωσιν τῆς «Φιλομούσου Ἐταιρείας». **Τ**οὺς πρόλαβε ὅμως ἡ ἴδρυση τῆς «Φιλικῆς Ἐταιρείας» τὸ 1814, ἡ ὁποία μύησε στὴν προετοιμασία τοῦ Ἀγῶνος πάρα πολλοὺς ἀγνοοῦς Πατριῶτες σὲ πολλὰ μέρη. **Αὐ**τὴ ἄφηνε τεχνηέντως νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι ὑπερθεν εὐρίσκετο μία «Ἀρχή», ἡ ὁποία συντονίζει τὶς ἐνέργειες καὶ προωθεῖ τὸν κοινὸ σκοπὸ τῆς ἐλευθερίας, χωρὶς βεβαίως νὰ ὑφίσταται στὴν πραγματικότητα κάτι τέτοιο. **Ὁ** ἐνθουσιασμὸς πλέον ἦταν ἀσυγκράτητος, ἂν καὶ ὑπῆρχε καὶ πάλι σκεπτικισμὸς κατὰ πόσον οἱ συνθῆκες ἦταν ὄριμες καὶ ἂν ὑπῆρχε ἡ ἀπαραίτητη ὑποδομὴ γιὰ κάτι τόσο μεγάλο, ἱερὸ καὶ ἀπαιτητικὸ. **Ἐ**δῶ ὅμως δὲν μιλοῦσε πλέον ἡ λογικὴ. **Οἱ** μεγάλες ἀποφάσεις λαμβάνονται κάτω ἀπὸ ἄλλες παραμέτρους, ἀπὸ τὴν ψυχικὴ πληροφορία, τὸν ἐνθερμοζῆλο, τὴν ἀκράδαντη καὶ

αδίστακτη πίστη, ή όποια νικά τούς δισταγμούς τής λογικής και τις ύποδειξεις τής όποιας όρθοφροσύνης.

“Όλοι οί Άγωνιστές, Κληρικοί και λαϊκοί, από τόν άνώτερο μέχρι τόν κατώτερο, γνώριζαν ένα πράγμα, στο όποιο συμφωνούσαν άπαντες άπολύτως:

Τόν Άγώνα αναλάμβαναν για τού Χριστού την Πίστη την άγία και τής Πατρίδος την Έλευθερία!

“Ό Έπίσκοπος Παλαιών Πατρών Γερμανός, ό όποίος ύψωσε τόν Μάρτιο τού 1821 τόν Λάβαρο τής Έπαναστάσεως στην Άγια-Λαύρα στα Καλάβρυτα και ευλόγησε τά όπλα τών επαναστατών στην Πάτρα, τόνιζε στην Έπαναστατική Διακήρυξη τής 23.3.1821: **«Άποφασίζομεν σταθερώς ή νά άποθάνωμεν όλοι ή νά έλευθερωθώμεν»!** Τρίτη λύση δέν ύπήρχε!

“Όταν νωρίτερα, τόν Φεβρουάριο, ό καιμακάμης τής Τριπολιτσάς Μεχμέτ Σελίμ κάλεσε τούς Προεστούς και τούς Άρχιερείς τής Πελοποννήσου σέ σύσκεψη, έχοντας ήδη ξεσπάσει ή Έπανάσταση στις Παραδουνάβιες Ήγεμονίες από τόν Άλέξανδρο Ύψηλάντη και τόν Ίερό Λόχο του, ό Γερμανός ως όξυδερκής άντιλήφθηκε την παγίδα και πρότεινε νά βρούν δικαιολογία για νά την άποφύγουν. **Διότι,** ως γνωστόν, όσοι πήγαν είχαν οίκτρο τέλος.

Στην Πελοπόννησο, πού πρωτοκηρύχθηκε ή Έπανάσταση, οί Κληρικοί και οί Άρχιερείς είχαν πρωτεύοντα ρόλο. “Ό Έπίσκοπος Έλους Άνθιμος Σκαλιστήρης, άσκητικός και σεβάσμιος, ζώστηκε τά άρματα τά ιερά και κέρδισε τις καρδιές τών άγωνιστών με τόν άδούλωτο φρόνημά του. “Όπως γράφει ό Φωτάκος: **«Έκλείετο εις τόν ταμπούρι και έπολέμει ως στρατιώτης και είχε πάθος περισσότερο τών άλλων Έλλήνων».** Ήταν αυτός πού εξηγούσε στα πλήθη τή διαφορά πού ύπάρχει ανάμεσα στον φόνο ένός άόπλου και ένός άρματωμένου έχθροϋ. **Οί** Κληρικοί κανονικά δέν πολεμοϋν, άλλ' έδώ έπρόκειτο για ειδική έξαίρεση: για άμυνα τής Πατρίδος, για άνάκτηση έθνικής έλευθερίας και άξιοπρεπείας.

“Ό Έπίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος άφιέρωσε έπίσης τή ζωή του στην Έπανάσταση. Ίδρυσε Σχολεία και άργότερα ευλόγησε τά όπλα τών επαναστατών στον Μυστρά. “Ό ζήλος του για τήν διάδοση τής επαναστατικής φλόγας τού έδωσε τόν προσωνύμιο τού «Καπετάν Δεσπότη». **Είχε** υπό τήν ήγεσία του τόν στρατόπεδο τών Βερβένων και ήταν σημαντική ή συμβολή του στις νίκες στο Βαλτέτσι και στα Δολιανά. **Έκλέχθηκε** πρώτος Πρόεδρος τής Πελοποννησιακής Γερουσίας στην Συνέλευση τών Καλτετζών στις 26.5.1821

καὶ ἦταν ἀπὸ τοὺς ἐπιφανέστερους ἀγωνιστὲς καὶ πολιτικοὺς Κληρικοὺς.

Ο θρυλικὸς Παπαφλέσσας (Γεώργιος-Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Φλέσσας) ὑπῆρξε πρωταγωνιστὴς στὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ παράλληλα ἐπέδειξε σημαντικὴ δράση στὶς πολιτικὲς ἐξελίξεις κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴ περίοδο. **Α**ὐθόρμητος, ἀδούλωτος καὶ ἐνθουσιώδης, προκαλοῦσε μὲν προβλήματα, ἀλλὰ κέρδιζε τοὺς κατατρεγμένους ραγιάδες καὶ τροφοδοτοῦσε συνεχῶς τὸ ὄραμα τῆς λευτεριάς. **Μ**ὲ 500 περίπου ἄνδρες ἀντιμετώπισε πολλαπλάσιους ἰππεῖς καὶ πεζοὺς τοῦ Ἰμπραήμ καὶ ἔπεσε μαχόμενος στὸ Μανιάκι, σὰν σύγχρονος Λεωνίδα.

Στὴν Ρούμελη, βρίσκουμε τὸν λαμπρὸ Ἱεράρχη Σαλώνων Ἡσαΐα νὰ εὐλογεῖ τὰ ὄπλα τῶν ἐπαναστατῶν καὶ νὰ λαμβάνει μέρος σὲ μάχες ζωσμένοι στ' ἄρματα. **Ἔ**πεσε μαχόμενος ἡρωϊκὰ μὲ τὸν σταυρὸ στὸ ἓνα χέρι, καὶ τὴν πιστόλα στὸ ἄλλο...

Ο Ἐπίσκοπος Ρωγῶν Ἰωσήφ παρὼν στὴν ἐξοδο τοῦ Μεσολογγίου τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1826 ὡς ἐπικαφελῆς τῆς τρίτης φάλαγγας μὲ τὰ γυναικόπαιδα, ἀντιστάθηκε στὸ νησάκι τοῦ ἀνεμόμυλου καὶ τέλος ἔβαλε φωτιά στὴν πυριτιδαποθήκη καὶ ἀνατινάχθηκε μαζί μὲ τοὺς ἀγωνιζομένους γιὰ τὴν ἐλευθερία τους ὅπως καὶ τοὺς βαρβάρους εἰσβολεῖς.

Ο περίφημος Ἀθανάσιος Διάκος, γόνος οἰκογενείας κλεφτῶν, ἂν καὶ μικρὸς πῆγε σὲ Μοναστήρι καὶ ἔλαβε τὸν πρῶτο βαθμὸ τῆς Ἱερωσύνης, ζώσθηκε τ' ἄρματα καὶ ἀγωνίσθηκε γιὰ τὴν λευτεριά. **Ἐ**λαβε μέρος στὴν ἀπελευθέρωση τῆς Λιβαδειᾶς καὶ λίγο ἀργότερα τῆς Ἀταλάντης καὶ τῆς Θήβας. **Σ**τὶς 22 Ἀπριλίου τοῦ 1821 ἀντιμετώπισε μὲ 500 ἄνδρες στὴν Ἀλαμάνα τὸν πολυάριθμο στρατὸ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη. **Μ**ετὰ ἀπὸ λυσσαλέα μάχη, τὸν συνέλαβαν τραυματισμένο καὶ τὸν μετέφεραν στὴν Λαμία. **Ἐ**κεῖ οἱ Τοῦρκοι τοῦ πρότειναν νὰ ἀλλαξοπιστήσῃ καὶ νὰ συνεργασθεῖ μαζί τους, ἀλλὰ αὐτὸς ἀπέρριψε μὲ ἀποστροφή τὶς προτάσεις τους. **Τ**ὸν σούβλισαν ζωντανὸ καὶ ἡ λαϊκὴ μοῦσα μέσα ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τὸν μετέβαλε σὲ λαϊκὸ σύμβολο ἀντίστασης κατὰ τῆς τουρκικῆς θηριωδίας.

Οσο γιὰ τὸν γνωστὸ «ἀφορισμὸ» τῶν ἐπαναστατῶν ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', αὐτὸς ἔγινε τυπικὰ (κατ' οὐσίαν ἦταν ἀνυπόστατος) γιὰ νὰ διαφυλάξῃ τοὺς ἀμάχους ὑποδούλους τοῦ Ποιμνίου τοῦ ἀπὸ τὰ μανιώδη ἀντίποινα τῶν βαρβάρων κατακτητῶν. **Υ**πάρχει ἀλληλογραφία, στὴν ὁποίαν ὁ ἡρωϊκὸς Πατριάρχης δείχνει τὴν

άλληλεγγύη του στους αγωνιζομένους με τρόπο συγκεκριμένο και άλληγορικό, διότι άνοικτά δέν του ήταν δυνατόν να εκφρασθεί όπως θα έπιθυμούσε. **Η** δέ άνυπέρβλητη θυσία του, άφου έμεινε στη θέση του για να ύποστει τὸ Μαρτύριο, θέτει την σφραγίδα στον ένδοξο Άγώνα του υπέρ Πίστεως και Πατρίδος. **Γι** αυτό και δικαίως τιμάται ως μέγας Έθνο-ϊερομάρτυς. Σειρά όλόκληρη Ίεραρχών είχε τὸ ίδιο τέλος, προστιθέμενη στον φόρο αίματος για τὸ άθάνατο δένδρο τῆς έθνικῆς μας Κληρονομιάς. **Αί**γα μόλις χρόνια μετά την Έπανάσταση, οί μισοί και πλέον Άρχιερείς δέν ήταν πλέον έν ζωῆ, οί δέ Ίερείς είχαν σχεδόν άφανισθεί και μόνο τὸ γεγονός τουτο όμιλεί άφ' έαυτού για τῆ θέση και τῆ συνεισφορά του Κλήρου τῆς Όρθοδόξου Έκκλησίας μας στην ύπόθεση τῆς Έλευθερίας.

Έν τῷ μεταξύ, ό κατάλογος θα μάκραινει υπερβολικά, αν θα θέλαμε να αναφέρουμε άκόμη και όνομαστικά τους Κληρικούς Άγωνιστές, όπως φυσικά και όλους όσοι άγωνίσθηκαν στα μετερίζια του Άγώνος για τῆν Έθνική μας Άνεξαρτησία. **Έ**να είναι τὸ βέβαιο: **Η** Όρθόδοξη πίστη μας ήταν ή κινητήριος δύναμις και τὰ Χριστιανικά έμβλήματα και σύμβολα δέσποζαν παντού μεταξύ τῶν επαναστατημένων: **Τ**ὸ σύμβολο του Σταυρού δέσποζε ως σύμβολο θυσίας και δυνάμεως, δικαιοσύνης, ένισχύσεως και άγωνιστικότητας. **Οί** Εικόνες του Χριστού, τῆς Παναγίας και τῶν Άγίων, κυρίως τῶν στρατιωτικῶν, δέσποζαν σε Λάβαρα και Σημαίες, και ή κήρυξη κάθε τοπικῆς επαναστατικῆς ένέργειας άρχιζε πάντοτε με εύλογία και τελετῆ εκκλησιαστική. **Μ**ονές και Ναοί άποτέλεσαν επαναστατικά κέντρα. **Θ**ρησκεία και Έλευθερία ήταν άδιαχώριστες, πράγμα άλλωστε πὸ άποτυπώνει με τόση ένάργεια και ό Έθνικός μας Ποιητής Διονύσιος Σολωμός στον περίφημο Ύμνο τῆς Έλευθερίας του.

* * *

Τελικά, ένα μικρὸ μόλις μέρος του Έλληνισμού άπελευθερώθηκε τότε, τὸ όποίο διευρύνθηκε μέχρι και τὰ μέσα του περασμένου Κ' αιώνος. **Η** Έπανάσταση δέν όλοκληρώθηκε, διότι από τὰ κράτη τῶν Βαλκανίων είμαστε τὸ μόνο πὸ δέν άπελευθέρωσε τῆν πρωτεύουσά του, τῆν Κωνσταντινούπολη. **Ί**σως για τὸν λόγο τουτο ύπάρχει μέχρι σήμερα τόσο μεγάλη έπιμονή σχετικά με τὸ μέλλον τῆς και έχουν τόσο μεγάλη διάδοση διάφοροι θρύλοι και χρησμοί, έν είδει προφητειῶν, σε παλαιές και σύγχρονες έκδοχές.

Χωρίς να παραγνωρίζουμε άκόμη και αὐτῆ τῆν πτυχή, θα θέλαμε μόνον –έπιλογικά– να θυμίσουμε ότι ήδη από τὰ χρόνια άμέσως μετά τῆν άπελευθέρωση του πρώτου μικροῦ Έλληνικοῦ κρατιδίου,

οί κύριοι ἥρωες καὶ ἀγωνιστὲς ἀντιτάχθηκαν σθεναρὰ σὲ αὐτὸ ποῦ ἔβλεπαν καὶ αἰσθάνονταν ὡς κίνδυνο ὄχι πλέον ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἂν καὶ ἡ ἀρπακτικότητα αὐτῶν ποτὲ δὲν ἔπαυσε, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς Εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις.

Ὁ Κολοκοτρώνης τόνιζε ὅτι ἐμεῖς ποτὲ δὲν παραδινόμαστε στοὺς ἀντιπάλους, οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν νὰ μᾶς δυναστεύσουν. **Ὁ** τελευταῖος Αὐτοκράτοράς μας, ὁ ἡρωϊκὸς Κωνσταντῖνος ΙΑ΄ ὁ Παλαιολόγος, δὲν συνθηκολόγησε μὲ τοὺς Τούρκους, ἔστω καὶ ἂν τὸ μέλλον ἦταν προδιαγεγραμμένο. **Ἐ**πεσε μαχόμενος. **Ἡ** φρουρά του παραμένει ζωντανή, εἶναι οἱ ἀπόγονοί του, οἱ χθεσινοί, οἱ σημερινοί καὶ οἱ αὐριανοί· οἱ νεκροί, οἱ ζωντανοὶ καὶ οἱ ἀγέννητοι. **Αὐ**τοὶ ποὺ μάχονται γιὰ ἀληθινὴ ἐλευθερία χωρὶς ἄνομους καὶ παράνομους συμβιβασμούς.

Καὶ ὁ Μακρυγιάννης ἔγραφε καὶ διεκήρυττε ἔναντι τῶν Δυτικῶν, ὅτι ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες Χριστιανοὶ δὲν γινόμαστε ἀνδράποδα ἀναισθητῶν ἀνθρώπων. **Δ**ὲν παραδίνουμε τὴν ἐλευθερία μας ποτέ, καὶ μάλιστα ἔναντι εὐτελῶν ἀνταλλαγμάτων, παρὰ εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ θυσιάσουμε τὴν παροῦσα ζωὴ μας, προκειμένου νὰ μὴν ζήσουμε συμβιβασμένοι μὲ τὴν ὁποιασδήποτε μορφῆς τυραννία. **Τ**ὸ ἀκατάβλητο καὶ ἀδούλωτο τῆς Χριστιανικῆς καὶ Ἑλληνικῆς ψυχῆς μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ πίστη, ἀρετὴ, τόλμη, ἀλήθεια, τιμιότητα καὶ ἐλευθερία. **Αὐ**τὰ δὲν τὰ διαπραγματευόμαστε μὲ κανέναν ἐπίβουλο, ἐγχώριο ἢ ἀλλότριον.

Ἡ Ἀλήθεια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ φιμωθεῖ μὲ κανέναν τρόπο, ὅπως καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ «οὐ δέδεται».

Κατόπιν τούτων, διαπιστώνουμε κι ἐμεῖς σήμερα τὴν ἀπογοήτευση ποὺ ἐπικρατεῖ ἀπὸ τὴν ἐνδοτικότητα τῶν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ταγῶν στὴν Πατρίδα μας, γιὰ τὸ κατάντημα στὸ ὁποῖο περιήλθαμε· γιὰ τὴν ἀπεμπόληση τῆς ἀτίμητης κληρονομιάς μας, τῆς ἀδούλωτης ψυχῆς μας· γιὰ τὴν ἀποκόμιση εὐτελῶν ἀνταλλαγμάτων, γιὰ τὴν ὑποθήκευση τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας μας σὲ ξένες δυνάμεις (Μεταμνημονιακὴ ἐποχὴ), γιὰ τὴν πολεμικὴ κατὰ τῶν ἀξιῶν καὶ τῶν πιστευμάτων μας, γιὰ τὴν περιφρόνηση ὅσων ἱερῶν καὶ ὀσίων γαλούχησαν γενεὲς καὶ μᾶς κατέστησαν ἐλευθέρους· γιὰ τὴν ἀποδόμηση τῶν θεμελίων μας, γιὰ τὴν νομιμοποίηση τοῦ ἀφύσικου, γιὰ τὴν χάλκευση δεσμῶν στὴν ἐλεύθερη ἔκφραση καὶ ἐπιλογή μας, γιὰ τὴν ἄφρονα ἀντισυνταγματικὴ διχαστικὴ πολιτικὴ ἐν ὄψει τοῦ δῆθεν ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν σωματικὴ υἰεΐα μας, σύμφωνα μὲ παγκοσμιοτικὲς ἀρχὲς καὶ ὑποβολές.

Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὴν συγκρητιστικὴ καὶ οἰκουμενιστικὴ γραμμὴ καὶ πορεία σὲ μία ἄνευ προηγουμένου ἀποστατικὴ ἔκπτωση ἀπὸ τὴν Ἀλήθεια τῆς Πίστεως.

Στηριζόμενοι στὸ πνεῦμα τῶν ἡρώων μας, τῶν ἀτρόμητων διδασκάλων, φωτιστῶν καὶ ἱερουργῶν μας, τῶν προτύπων καὶ παραδειγμάτων μας, διακηρύσσουμε χάριτι Θεοῦ ὅτι δὲν θὰ συμβιβασθοῦμε μὲ κάθε ἀπόπειρα ἐπιβολῆς τῆς ὅποιας μορφῆς ἀνελευθερίας πάνω μας, μέσα μας καὶ γύρω μας, ὅ,τι κι ἂν μᾶς στοιχίσει, διότι καὶ γιὰ μᾶς ἐπίσης ἰσχύουν καθοδηγητικὰ οἱ στίχοι ἀπὸ τὸν περίφημο Θούριο τοῦ Ρήγα Φεραίου: *«Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ, παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ»!* **Γένοιτο!**

Κύριες Πηγές:

– Ἱστορία τῆς Ὀρθοδοξίας, τ. 5: «Περίοδος Ἀγῶνων καὶ Μεγαλείου 15ος – 19ος αἰ.», ἐκδ. Road, Ἀθήνα (ἄ.χ.), σσ. 620, καὶ τ. 6: «Ὀρθοδόξων βίος καὶ πολιτισμός (15ος – 19ος αἰ.)», σσ. 602.

– Ἰωάννης Σπ. Κατρακάζος, Ἡ Ἐκκλησία στηρίζει τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων στὶς πὶδ ζοφερὲς ἐποχὲς – Προσφορὰ τοῦ Κλήρου κατὰ τὴν Τουρκοκρατία, Θεσσαλονίκη 2019.

– Ἰωάννης Πολέμης, «Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ ρόλος της στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1821», Ἀφιέρωμα στὸ Ἑορτολόγιον 2021 τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Γνησίων Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν Ἑλλάδος, σελ. 34-51.